



HÁZASSÁGKÖTÉSI SZOKÁSOK ÉSZAK-NYUGAT KAMERUN TÖRZSI KIRÁLYSÁGÁBAN¹

TURÓCZI ILDIKÓ

Kamerunban kétszáznál több a magukat törzsnek nevező népcsoportok száma, ezek nyelvükben, szokásaikban (a temérdek közös jellemző mellett) eltérnek egymástól. Így van ez a házassági szokásokkal is: a dél-nyugati régiókban mások, mint Észak-Nyugaton. A poligámia Kamerun-szerte érvényes, viszont az asszonytársak egymáshoz viszonyulása különbözik a két térségben: míg Dél-Nyugaton egymásnak riválisai a feleségek, addig Észak-Nyugaton jó és segítőkész társak. Míg Dél-Keleten külön háztartásban élnek, addig Észak-Nyugaton a közös udvartartás érvényes.

Míg házasságkötő hivatalba csak alig néhányan mennek (a városban élők, többnyire), az egybekelés hagyományos módját minden törzsi királyságban betartják. Kamerunban, mind a muszlim, mind a keresztény közösségekben, tulajdonképpen a szülők döntenek el, hogy létrejöhet-e a frigy, vagy sem; az engedetlen sarját kitagadják a családból.

Észak-Nyugat Kamerun Esu nevű törzsi királyságában a házasságkötési szokások, bár sok közös vonásban megegyeznek az ország többi törzsének hagyományaival, különböznek is tőlük. Az eltérések többnyire nem jelentősek.

Ha egy fiúnak megtetszik egy lány, egy férfinak egy nő, és feleségül akarja venni, akkor szándékát mindenekelőtt a saját szüleivel közli. A szülők tartózkodása, ellenvetése, bárminemű kifogása (a lány családjának anyagi helyzete, karakterbeli tulajdonságai, társadalmi státusa, esetleges „boszorkány” családtag(ok) jelenléte, fogyasztékos családon belüli halmozódása) megváltozhatatlan akadályát jelenti az egybekelésnek. Példa erre annak a 23 éves, főiskolát végzett nőnek az esete, akit, bár állapotos volt, majd megszülte gyermekét, szegény családból való származása miatt a fiú szülei elutasították. Amikor viszont újabb kérője akadt, akkor az ő szülei utasították el a szegény családból származó férfit, aki nem tudta a kért pénzt előteremteni. Mert más megoldást nem találtak, a fiatalok titokban, a hagyományostól eltérően, együtt gyűjtik össze a „menyasszonypénzt”. Azért titokban, mert „bolondnak kell annak a lánynak lennie”, aki a saját menyasszonypénzéért dolgozik, és ezáltal a saját értékét csökkenti – így a közvélemény.

Ha a fiú szülei nem ismerik a lány családját, akkor a válasz is elmarad mindaddig, amíg a szükséges információkat megszerzik.

Az is előfordulhat, bár jóval ritkábban, hogy a lány szüleinek tetszik meg egy fiú és annak családja. Ilyenkor a lány szülei látogatják meg a fiús házat. A fiú szülei értik a szándékot, és ha helyeslik, akkor viszonzazzák a látogatást.

Ha a fiú szülei nem kifogásolják sem a lányt, sem a családját, akkor elkezdődhet a lánykérés hosszas, szimbólum-üzenetekbe foglalt folyamata (az anya rokonsága elkülönül az apától; a lánykérés hosszas procedúrájában úgy az anyát, mint az apát, valamint teljes rokonságukat illik ellátni ajándékokkal. Ez hosszadalmas, hetekig/hónapokig, néha évekig/évtizedekig tartó folyamat). Kezdő lépésként, első szimbólum-üzenetként a fiú szappant vásárol a lánynak. Ha a lány a fiú házassági szándékával egyetért, akkor a szappant elfogadja, hazaviszi. Ha szülei kifogásolják a fiút vagy családját, akkor vissza kell adnia a szappant és a házasság nem jöhet létre (előfordulhat, hogy a lány szülei nem ismerik a fiú családját; ebben az esetben hét nap alatt meg kell szerezniük a szükséges információkat). Ha a szappan marad, akkor következhet a ruhaanyag-vásár (alsó és felső szoknyának, valamint turbánszerű fejfedőnek való); ezt a lány anyja kapja.² Újabb egy-két hónap múlva a fiú nagybátyja bort, rendszerint bambuszort vizs a lányos házhoz (fontos ügyekben Kamerun-szerte a legidősebb fiútestvér képviseli a fiatalabb/ak/at, az ő jelenléte kötelező, az apáé opcionális). Betessékelik, hellyel kínálják, majd a következő párbeszéd zajlik:

- Miért hoztál bort nekünk?
- Házatok termését jöttem begyűjteni.
- Milyen terméstről beszélsz?

A kérő (azaz kérők, ha a fiú is jelen van, ami szintén nem kötelező) a lány nevét mondja, a szülők szólítják lányukat, és megkérdezik tőle:

- Ezt a bort neked hozták. Megihatjuk?

Nemleges válasz esetén a látogatók hazaviszik az italt; ellenkező esetben a lány kinyitja a boros edényt, a kérő bort tölt neki (rendszerint egy hagyományos calabash-bögrébe), a lány kiissza belőle bort, majd az újra megtöltött calabash-t a fiú nagybátyjának nyújtja. Ez azt jelenti, hogy a lány elfogadja a fiú családját, és a fiút férjének választja, és ezentúl menyasszonynak tekintendő.

Újabb hetek, hónapok múlva a fiú családjá pálmolajat (red oil) vizs a lány nagyjának. A lány ujját az olajas edénybe mártja, az olajat megkóstolja, ha ízlik neki, akkor nagyjanya összehívja az összes lánytestvérét, közli az örömhírt, és a kapott olajat elosztják egymás között. Mindezek után a lány hagyományos-hivatalosan is a fiú feleségének tekintendő, azaz élhet vele nemi életet. Ha a lány áldott állapotba kerül, a házasságkötési folyamatot szüneteltetik. Ha nem, akkor folytatják az ajándékozást: a fiú nagybátyja és apja 3x20 liter (3 darab 20 literes edényben) bambuszort és kecskét vagy kakaót vizs a lányos házhoz, és kifizeti a menyasszonypénzt. Ennek összege Esu-ban nem nagy (30 000 és 50 000 FCFA között változik), azért sem, mert úgy tartják, hogy a menyasszonypénzt a férj addig fizeti, amíg él, a továbbiakban ugyanis az ő dolga és kötelessége a felesége családjáról gondoskodni. Ha az

- Kamerunban elfogadott úgy a poligám, mint a monogám életforma. Te melyiket választottad?

- Nekem egy feleségem van. Nem akarok többet.

- Hol ismerted meg a feleséged?

- A templomban. A kórusban énekelt, és nagyon megtetszett nekem.

asszony családja temetésre megy például, a férj kötelessége a szokás szerinti disznót vagy kecskét, ezek híján a megfelelő összeget kifizetni. Második, harmadik stb. feleség esetén is ugyanez a procedúra.

Esu-ban hasznos a lánygyerek – ha nem engedetlen, persze –, mert nem csupán a családjáról gondoskodik a férje révén, de ha meghal valaki, az ő dolga az elhunyt testét lemosni, alkalmanként olajjal balzsamozni. Mert a lányért fizetni kell (néhány közösségben nem is keveset), és mert a férj örök kötelessége marad felesége családját segíteni, az Észak-Nyugat kameruni családokban a lánygyermek „értékesebb”, mint másik nembéli testvére.

Esu-ban született fiúnak Esu-n kívül született lányt választani nem szerencsés dolog, nem örül annak senki, egyrészt, mert az ismerkedés és ajándékozás során sokat kell utazgatni (elvinni a szappant, majd a ruhaanyagot, aztán az olajt, a bort, mind megannyi utat és sok pénzt jelent), másrészt, ha meghal az apa, akkor a gyerekek az anyjuknál maradnak, nem jönnek többet Esu-ba. Ha a lány megy más tájakra férjhez, főképp, ha a férj gazdag, tehetős, akkor viszont nincs semmi gond.

Hogy a házasságkötés mennyi időt vesz igénybe, az több, rugalmasan kezelt tényező függvénye. Ezt példázza a 35 éves Chiy Kwam wa Ndum-al készült beszélgetés is, amit teljes terjedelmében idézek:

- Kamerunban elfogadott úgy a poligám, mint a monogám életforma. Te melyiket választottad?

- Nekem egy feleségem van. Nem akarok többet.

- Hol ismerted meg a feleséged?

- A templomban. A kórusban énekelt, és nagyon megtetszett nekem, csak őt bámultam. Lefotóztam a telefonommal, készítettem egy rövid videofilmet is róla. A következő héten odamentem, mondtam, hogy tetszik nekem és megkérdeztem, hogy lehetne-e kapcsolatunk. Azt válaszolta, hogy gondolkodik rajta. Négy hónapig gondolkodott. Később rájöttem, hogy nem gondolkodott (nevet), hanem mindent meg akart tudni rólam és a családomról. Négy hónapig nagyon izgultam, hogy mi lesz a válasza. Amikor azt mondta, hogy ha házasságról van szó, akkor igen, de ha csak barátkozásról, akkor nem, fellélegeztem. Mondtam, hogy én is házasságra gondoltam.



Lányok és fiúk hagyományos népviseletben. A szerző fotói.

- Négy hónapig nem is találkoztatok?
- Nem.
- Mindjárt a második találkozáskor eldöntöttétek, hogy összeházasodtok?
- Igen.
- Mi történt utána?
- Miután ezt megbeszéltük, én szóltam az anyámnak a szándékomról, Mbong (a lány neve) pedig bemutatott az ő családjának: a nagynénjének és az apjának (a biológiai anyja rég elhagyta a családot, elköltözött a házból).³ Két nap múlva közölte velem, hogy tetszettem a családjának, ezek után anyám és nagybátyám elmentek bemutatkozó látogatásra.
- Az apádnak nem szóltál?
- Ő rég meghalt.⁴
- Mi következett a kölcsönös bemutatkozás után?
- Megkérdeztem Mbong-ot, hogy milyen szappant, testápolót szeret, majd pénzt adtam nagybátyám legfiatalabb feleségének, hogy vásárolja meg a választott dolgokat, Mbong anyjának pedig válasszon ruhaanyagot.⁵ Az anyjának tetszett az anyag, én pedig megnyugodtam, hogy egyetért a házassággal. Adtam még ötezer frankot (FCAF=kameruni frank), hogy ruhát varrasson belőle.
- Miért nem az anyád ment vásárolni?
- Mert az ő férje, az én apám, nem él.
- Mi történt utána?
- Utána tüzelőfát vittem Mbong nagynénjének (ha az anya él, akkor az anyai nagyanya kapja a tüzelőt). Azt délután viszed,

„Itt, Esu-ban, én viszek pénzt ajándékba, ennek értéke viszont 30.000 franknál nem lehet kisebb. Máshol, például Dél-Nyugaton, a család kér egy bizonyos összeget, amit ki kell fizetned. Minél tanultabb a lány, vagy minél gazdagabb családból származik, annál többet kell fizetned érte.”

öt óra körül, bedobod az udvarba, miközben nagyot kiáltasz. Ő megkérdezi, hogy ki van kinn. Mondod, hogy a veje. Ő behív, étellel kínál, te leülsz, és megeszed az ételt, ő ezáltal családtagnak tekint téged. Aztán elmentem a nagyanyámhoz, ő adott 20 liter pálmaolajt, amit az anyám elvitt az ő biológiai anyjának.

- Akkor is, ha ő már rég elment?

- Igen, akkor is. Ő szülte, az olaj az övé, elküldik neki. 3x20 liter pálmaolajt pedig a nagyanyjának vittem.

- Mi következik ezután?

- Nagybátyámmal 20 liter pálmabort vittünk a Mbong apjának. Itt tartunk most (nevet).

- Mikor folytatod? És mivel?

- A menyasszonypénzzel. És amikor pénzem lesz (nevet).

- Mennyi pénzre van szükséged? Ki állapítja meg a menyasszonyod árát? Az ő családja, vagy te?

- Itt, Esu-ban, én viszek pénzt ajándékba, ennek értéke viszont 30.000 franknál nem lehet kisebb. Máshol, például Dél-Nyugaton, a család kér egy bizonyos összeget, amit ki kell fizetned. Minél tanultabb a lány, vagy minél gazdagabb családból származik, annál többet kell fizetned érte.⁶

- Előfordulhat, hogy a lány családja nem elégedik meg a pénzzel?

- Előfordulhat, persze, de itt, Esuban, az a helyzet, hogy a menyasszonypénz soha nem ér véget, mert bármikor bajuk van (a feleség családjának), menned kell és segítened kell, ezért a család annyi pénzt fogad el, amennyit viszek, mert tudják, hogy utána mindig segíteni fogok.⁷ Ha az apjának van gondja, felhív és segítséget kér, nem utasíthatom vissza; ő nem kötelez, de nekem kötelességem.

- Tehát itt tartasz most.

- Igen. A feleségem közben állapotos lett, kimaradt az iskolából, szült, kihagyott egy évet. Azt akarom, hogy fejezze be az iskolát, végezzen egyetemet, utána majd foly-

tatjuk. Azt akarom, hogy rendőr legyen. Amíg tanul, addig én fizetem a költségeit: a tandíját, a lakásrészletet, mindent.

- Rendőr?

- Igen, rendőr.

- Ő is rendőr akar lenni?

- Hát először tanár akart lenni, de sikerült lebeszelnem. Ha rendőr lesz, az sokkal jobb, és több pénzt is keres vele.

- Ő most hány éves?

- Tizenkilenc.

- Mi lesz a gyerekkel, ha ő egyetemre megy?

- Az anyámnál marad, meg az ő anyjánál (azaz az anyát helyettesítő nagynénjénél vagy nagynénjénél).

- Hivatalos házasságra gondoltatok?

- Persze. Azt akarom, hogy hivatalosan is egy család legyünk. Utána a templomban is megesküszünk.

- Utána?

- Igen.

- És mi lesz, ha Mbong ismét állapotos lesz?

- Akkor szülni fog.

- Addig nem esküsztek templomban, amíg ki nem fizeted a menyasszonypénzt?

- Nem.

- Akkor sem, ha már sok gyereketek lesz?

- Nem.

- Sok vendéget hívtok?

- A házasságkötő terembe és a templomba nem.

- A hagyományos esküvőbe sem? Lesz ilyen?

- Azt még nem tudom (nevet). Ha lesz pénzem disznót venni, akkor igen (az esküvő teljes költsége a fiúé).

Esu házasságkötési hagyományát a királyi család is tiszteletben tartja,⁸ bár egy hercegnő férjhez adása drága multság, mert a királyi család soktagú, és mindenkiket étellel, itallal kell kínálni. A költségeket a vőlegény állja, de megéri neki, mert utána királyi védelem alá kerül élete végéig – hogy ez, azon kívül, hogy a nagyszámú királyi család tagjává válik, mit jelent pontosan, nem sikerült megtudni. Azt viszont igen, hogy az előző Fon, Joseph Meh Buh, Esu keresztény királya, párválasztásában a régi, kevésbé keresztény szokásokat tartotta. Ezek szerint a sok feleség a jómód jele, sőt, ha az egyszerű halandónak fizetnie kell az asszonyért, a király mentesül ez alól. A királyi küldött jelt tesz a lány apja házára, és ez a jel értesíti a családot a nemes szándékról. Az apának kötelessége megjelennie a király színe előtt és felajánlani neki a kiszemelt hajadont. Ha nem engedelmeskedik az ősi szokásnak, akkor költöznie kell családotól a fondomból. A Fonnak tizenegy felesége volt és hetvennégy gyereke. A szokást tiszteletben tartva minden feleség külön házat kapott, ebben lakott és nevelte gyermekeit. Az első feleségnek fontos szerepe volt:



^ Templomban

Ő vezette és szervezte a királyi udvartartást, kiválasztotta a többi feleség közül a férje hálótársát, gondja volt arra, hogy egyik asszonytársa se legyen elhanyagolva. A király minden este meglátogatta az éjszakára beosztott feleséget, akinek kötelessége volt finom vacsorával, tisztára mosakodva várni az ő királyi férjét. Ha jól telt az este, és kedvét lelte benne, akkor a férfiember ott maradt egész éjszakára. Ha fáradt volt, vagy valami nem volt kedvére való, akkor rövid idő múltán visszament a saját lakosztályába. Ha a király látogatta a feleségeit, nem úgy a köznép férfiembere. Ő házába hívja azt a feleségét, akihez éppen kedve van. Vacsorát is annyit kap, ahány asszonya van.

Bár a királyt illető szokások, hagyományok ma is élnek, Albert Fon nem él velük, mert ő a katolikus szertartás szerint esküdött, ami egy feleséget feltételez. A helyi hagyományok szerint viszont a Fonnak kötelessége királlyá avatása után nemznie egy gyermeket; mindaddig, amíg ez meg nem történik, nincs teljes, az ősök szelleme és a nagyon erős szokásrendszer által elfogadott joga betölteni a Fon szerepet, tehát nem lehet legitim király a Esunak. Felesége viszont mindhárom gyermekét császarmetszéssel, férje királlyá avatása előtt szülte, emiatt több gyereket nem vállalhatott, így Albert Fonnak, bár több asszonyt nem akart, választania kellett egy másodikat. Ellenkező esetben, először Esu történetében, öt év türelmi idő után, távoznia kellett volna Esuból és a királyi palotából. Nem csupán a Fon legitimitásának, de a férfi-avatásnak is egyik feltétele legalább egy utód nemzése.

A hagyományos házasságkötésnek két, jól elkülönülő szakasza van, mindkettő egyaránt jelentős. Ha az első a menyasszonyi státust legitimizálja, a második a házasságot szentesíti. A szülők beleegyezése mindkét fél részéről döntő fontosságú. Bár a poligám életforma elfogadott, az első házasság keresztény szertartás által szentesíthető, a második-sokadik feleség esetében viszont már nem igényelhető, de nem is zárja ki a születendő gyerekek megkeresztelését. A városi életforma részben oldja a hagyományokat, a szülők beleegyezésére viszont itt is szükség van. Igaz hát a tétel, miszerint Kamerunban, bármelyik törzsi vagy vallási közösségben, a házasság létrejöttét vagy meghiúsulását tulajdonképpen a szülők döntenek el. ☀

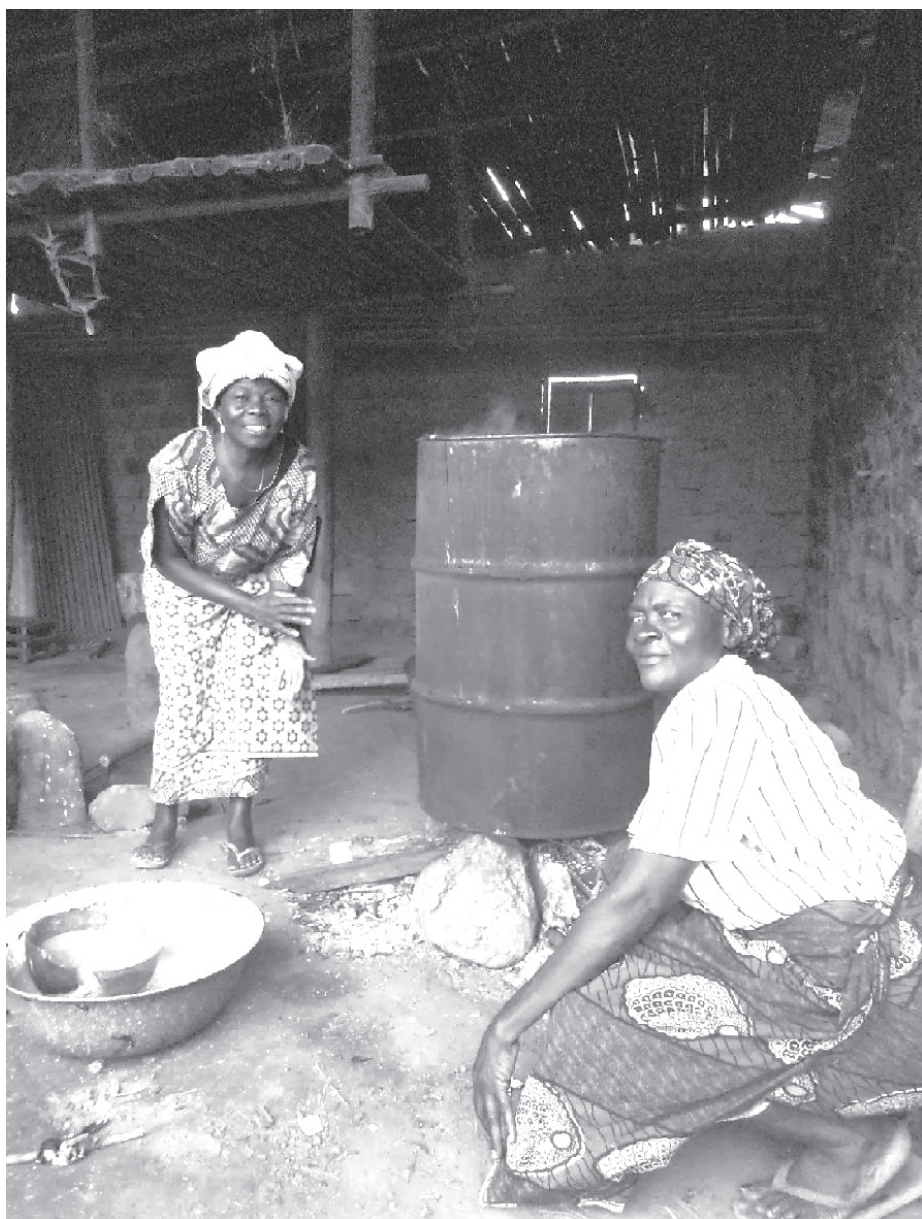
Jegyzetek

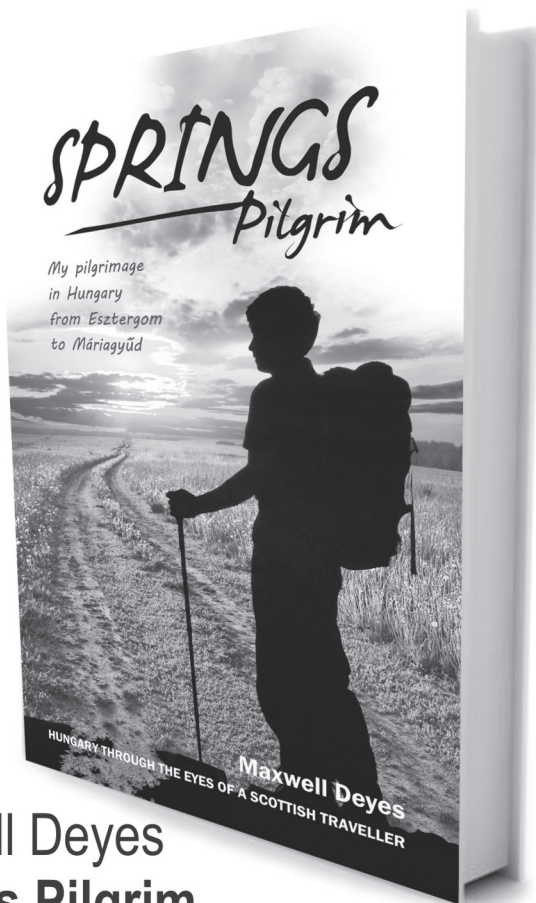
- 1 Jelen esszé egy sorozat első darabja. Egy „európai afrikai” tudósítása, terepbeszámoló egy elkötelezetten szemlélődő és afrikai közösségekért, magukkal a közösségekkel együtt aktívan dolgozó személyiség tollából. A terepmunka a cikk megjelenése idején is zajlik, tapasztalatainak átfogóbb, mélyebb feldolgozása később várható. (A szerk.)
- 2 Az anya nem mindig jelenti a biológiai anyát. Gyakran előfordul, hogy a biológiai anya meghal, ilyenkor szerepét valamelyik nagyanya, testvér, nagynéni vagy más nőnemű rokon veszi át.
- 3 Ha az anya elhagyja a családot (többnyire egy másik férfi miatt), akkor a gyerekek az apánál, az apa családjánál marad. Ha az asszony a szüleihez akarna visszaköltözni, akkor a szülőknek vissza kellene fizetniük az egykor kapott teljes ajándékpénzt. Ha viszont az asszony más férfit választ, akkor a választott férfinak kell „felszabadítania” az asszonyt, és átadnia a volt férjnek az egykori menyasszonyi pénzt teljes összegét.
Ha viszont az asszonyt hagyja el a férje, akkor a gyerek(ek) az anyjuknál marad(nak). Az asszony egy évig vár; ha ez alatt az idő alatt a férj nem jön vissza, nem üzen, nem jelentkezik, akkor elhagyta őt/öket és másik családja van. A menyasszonyi pénzt ilyenkor nem kell visszafizetni neki. A magukra maradt, rendszerint többgyerekes asszonyokat úgy a saját, mint a férj családja segíti a továbbiakban. A segítség többszintű, a gyerekek iskoláztatástól a teljes ellátásig.
Ha viszont a nő ismét férjhez megy (ami ritkán fordul elő, ha sok gyereke van), akkor az új férjnek ki kell fizetnie az eredeti menyasszonyi pénzt, amit a volt férj kap.
- 4 Megj.: az elhunyt apa helyét és szerepét, néha a feleségét/feleségeit és gyerekeit is, a legidősebb fiútestvér veszi át.
- 5 Megj.: Mbong-ot a nagyanyja neveli, és mert ő vette át az anya szerepét, ezért a lány anyjának tekinti mindenki.
- 6 Az észak-nyugati és dél-nyugati régiók közötti különbségeket többször említik. Míg az északnyugatiak szegényebbek, a dél-nyugatiak módosabbak, ennek függvényében az ajándékok értéke és a kifizetett összeg is változik (ez utóbbi az említett 30.000 franktól egészen milliós nagyságrendekig). Amíg az észak-nyugati asszonyok összetartóak, külön házakban, de egy udvartartásban élnek, dolgoznak és helyük többnyire a házban van, társaságba nem járnak, addig a dél-nyugatiak egymással rivalizálnak, férjüket, aki eltartja őket és gyermekeiket, elkísérik mindenhol.
- 7 Gyakran megtörténik, hogy a menyasszonyi pénzt kifizetése késik. Ha közben az asszony másik férfi mellett dönt, vagy egyszerűen csak elmegy (egy-két gyerek nem akadály), akkor ezt bonyodalom nélkül megteheti. Ha viszont a menyasszonyi pénzt átvették a szülők, akkor ez megnehezíti a dolgokat, mert a pénzt vissza kell fizetniük a férjnek. A különélés sem ritka: mindaddig, amíg a férfi nem épít házat a családjának, addig felesége és összes gyereke az anyja házában marad, a férfi pedig a saját házában. Például kameruni munkatársam apja, akinek sok gyereke és még több unokája van, öregkorára fejezte be a saját ház építését Esuban, és költözött egy háztartásba a feleségével (aki eddig a szomszédos Nigériában, az anyja házában

lakott). A különélés viszont, ilyen esetben, nem jelent válást, sem a családról való gondoskodás hiányát. Gyakran előfordul, hogy a fiatal feleség folytatja tanulmányait. Ilyenkor a gyerek/eket a nagyszülők nevelik, iskoláztatják.

- 8 A törzsi királyságok vezetői magukat királynak/Fonnak, a királyságot pedig fondomnak nevezik. A jelenlegi Fon neve His Majesty Fon Kum-a II, Kawzu Albert, Fon of Esu. Említeni őt, mint His Royal Majesty vagy mint His Royal Highness lehet.

„Esu házasságkötési hagyományát a királyi család is tiszteletben tartja, bár egy hercegnő férjhez adása drága mulatság, mert a királyi család soktagú, és mindenkit étellel, itallal kell kínálni.”





Maxwell Deyes Spirings Pilgrim

HUNGARY THROUGH THE EYES OF A SCOTTISH TRAVELLER

This is the first book by Maxwell Deyes, adapted from one of his journals into a travelogue. After completing El Camino de Santiago in 2009, he continued walking across Europe, eventually leading him onto the Hungarian Pilgrims Way in 2012.

The Hungarian Camino is not yet as well established or developed as the Spanish El Camino. This is perhaps why it can be a more interesting and challenging experience for an outsider.

The language and customs of Spain are far more familiar to most of us than those of Hungary and in many ways more rewarding to delve into for that very reason. Like many other *Pilgrims*, Maxwell did not walk the way for any religious reasons, but simply for his love of *The Road*. Believing that the best way to experience nature and explore a new place is on foot, even if they do hurt sometimes. With only the most basic provisions in his backpack, the vaguest preconceptions in his head and almost no understanding of the language; join Maxwell as he walks, stumbles and occasionally falls down on a road through Hungary, with only his own inner demons and the hope of true love for company.

Keresse a kötetet az Alexandra Könyváruházakban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.